

Зміст

<i>Вступ.....</i>	<i>3</i>
<i>Розділ 1. Походження назви міста Хмельницький</i>	<i>4</i>
<i>1.1. Спершу були Пłosкирівці.....</i>	<i>4</i>
<i>1.2.Пłosкирівське староство.....</i>	<i>4</i>
<i>1.3. Проскурів – повітовий центр.....</i>	<i>5</i>
<i>1.4. Назва на честь гетьмана.....</i>	<i>6</i>
<i>Розділ2. Історія міста Хмельницький</i>	<i>7</i>
<i>2.1.У складі Королівства Ягеллонів, Речі Посполитої та Османської імперії.....</i>	<i>9</i>
<i>2.2.Пłosкирівський замок.....</i>	<i>10</i>
<i>2.3.У складі Російської імперії.....</i>	<i>11</i>
<i>2.4.Проскурів у визвольних змаганнях українців, прихід радянської влади....</i>	<i>13</i>
<i>2.5.Проскурів під час Другої Світової війни.....</i>	<i>14</i>
<i>2.6.Хмельницький — обласний центр.....</i>	<i>15</i>
<i>2.7.Хмельницький у незалежній Україні.....</i>	<i>16</i>
<i>Розділ 3. Сучасний Хмельницький.....</i>	<i>18</i>
<i>3.1. Хмельницький – комфортне місто.....</i>	<i>18</i>
<i>3.2.Хмельницький – місто-підприємець.....</i>	<i>18</i>
<i>3.3.Хмельницький – культурне місто.....</i>	<i>19</i>
<i>3.4.Хмельницький – європейське місто.....</i>	<i>19</i>
<i>Розділ 4.Відомі люди Хмельницького.....</i>	<i>20</i>
<i>4.1.Видатні уродженці міста.....</i>	<i>20</i>
<i>4.2.Музичні колективи, створені у Хмельницькому.....</i>	<i>23</i>
<i>4.3.Особи, чиє життя пов'язане з містом.....</i>	<i>23</i>
<i>Висновок.....</i>	<i>25</i>
<i>Список використаних джерел.....</i>	<i>27</i>

Вступ

Хмельницький (до 1954 року — Проскурів) — адміністративний центр Хмельницької області і Хмельницького району, значний історичний (осередок Центрального Поділля) та сучасний економічний і культурний центр. Назви іншими мовами: англійською — Khmelnytskyi, німецькою — Chmelnyzkyj, польською — Chmielnicki (Płoskirów), російською — Хмельницкий(Проскуров). Населення 290 000 мешканців (Станом на 2010). Місто входить до складу Хмельницької агломерації. Місто розташоване у центральному Поділлі, на берегах Південного Бугу, за 376 км (автомобільний шлях) від Києва. Залізничний вузол (станції Хмельницький, Гречани і Ракове). Через місто проходять автошляхи Чернівці — Старокостянтинів і Львів — Кіровоград — Донецьк (Е50). Відоме з 1431. Місто обласного значення з 1937.

Розділ 1. Походження назви міста Хмельницький

1.1. Спершу були Пłosкирівці

Як називався Хмельницький – Проскурів чи Пłosкирів? Більшість із впевненістю відповість «Проскурів», а про «Пłosкирів» навіть і не чули. Але насправді це обидві правильні назви міста, які просто існували з різницею у часі. Спершу були Пłosкирівці. Перша згадка про нашу землю датована XV століттям. Це період постійних воєн та суперечок між великими країнами за земельні володіння, які не оминули і наше Поділля, що стало ареною протистояння між литовськими князями і польським королівством. Владислав II Ягайло, на користь якого і закінчилося протистояння, в 1431 році надає вірній шляхті привілеї на подільські володіння, в тому числі на невеличке поселення під назвою Пłosкирівці. Це підтверджено записом від 10 лютого 1431: «Владислав король Польщі записує суму 100 гривень монетами польської лічби шляхетному Янові Чанстуловському на селах Голисін та Пłosкирівці, що на річці Бог у Летичівському повіті Подільської землі. Цей Ян та його законні нащадки мають тримати їх, і цей же Ян має особисто проживати у Подільській землі і захищати її особисто і з власними людьми. Надано у Сопоті, у другий день після свята Святої Аполонії 1431 року» За часів Владислава III (1434 – 1444 р.р.) в документах польської канцелярії Пłosкирівці виступають під новою назвою Пłosкирів, яка вживається фактично до початку XIX століття.

1.2. Пłosкирівське староство

Пłosкирівське староство Паралельно з історичними відомостями про назву міста виникає основне питання – від якого слова чи поняття вона походить? Справа в тому, що Пłosкирів або Пłosкирівці виникає серед грузьких заплав у місця впадіння річки Пłosкої до Південного Бугу (тоді річка мала назву Бог). Ще на початку XX століття річка Пłosка при впадінні в Буг мала «безіменний» рукав, завдяки якому утворювався природний острів. Ймовірно той рукав у XV – XVI століттях мав назву Рів, а поселення, що заснували на острові між Пłosкою та Ровом, стало іменуватися Пłosкирів (Пłosкирівці). В період з XV століття по кінець XVIII століття змін у назві міста не відбулося і Пłosкирів, перебуваючи

під польською владою, лише отримує статус містечка і починає виконувати функції плоскирівського староства. В цей час розвиваються торгівля й ремесла, проводяться перші ярмарки, проте за чисельністю населення місто залишається невеличким, лише 2-3 тисячі жителів, а іноді, під час нападів загарбників, взагалі було спустошене. Проскурів – повітовий центр.

1.3. Проскурів – повітовий центр

Вже з кінця XVIII століття, коли наша територія перейшла під володіння Російської імперії і 5 липня 1795 року було утворено Подільську губернію, змінюється і назва міста, що стає повітовим центром, Плоскирів на Проскурів, яка була співзвучна із словом «проскура» – так українці іменують хлібець, котрий вживається у християнських обрядах. Нема якогось особливого розпорядження на перейменування міста, і нам нині залишається лише тільки здогадуватись, власне, що ж спонукало до вступу нового найменування - помилка в записах справді або ж це створили усвідомлено. Але Проскурів хоча і робиться повітовим центром, але ще тривалий час залишається маленьким по кількості населення містечком. Навіть на одному із найдавніших відомих планів міста, складеному у 1801 році повітовим землеміром Дятловим, нараховує лише 487 невеличких будинків, які хаотично розташовані, і серед них лише один кам'яний. До речі, це в майбутньому призвело до трагедії – наше місто у 1822 році згорає до тла. Відбудова відбувається за новим планом 1824 року. І лише після прокладання у 1870 році залізниці Проскурів починає інтенсивно розвиватися. Цікавим для нас є тогочасна згадка російського письменника Олександра Купріна у повісті «Поєдинок» про роль тогочасного вокзалу у житті проскурівчан: «...вокзал служил единственным местом, куда обыватели ездили частенько покутить, встряхнуться и даже поиграть в карты. Ездили туда дамы к приходу пассажирских поездов, что служило маленьким разнообразием в глубокой скуке провинциальной жизни...». І вже у 1909 році тут вже мешкало 36 тисяч людей.

1.4. Назва на честь гетьмана

Назва Проскурів існувала аж до того періоду, коли місто стало центром області 15 березня 1941 року, а 16 січня 1954 було офіційно перейменоване на Хмельницький на честь Богдана Хмельницького. Тут виникає запитання, чи був сам Богдан Хмельницький у тому місті, яке назване пізніше на його честь? Як би нам того не хотілося, але Богдан Хмельницький ніколи не ходив по вулицях міста. Та під час війни 1648-1657 років йому доводилось бувати не далеко від обласного центру. До прикладу, він навідувався у Старокостянтинів, Чорний Острів, Пиляву і Меджибіж. Чому ж гетьман оминув своєю увагою Пłosкирів? Тому що, на відміну від вказаних вище населених пунктів, Пłosкирів у той період не мав ані особливого адміністративно-економічного, ані військово-стратегічного значення і Богдану Хмельницькому не потрібно було спрямовувати головну армію на його завоювання. Оборону Проскурова козаки змогли подолати силами середнього загону.

Розділ 2. Історія міста Хмельницький

Територія, на якій розташований Хмельницький, була заселена ще в давні часи. Дослідженики виявили в околицях міста чимало археологічних пам'яток. Зокрема, на схід від мікрорайону Лезневе — поселення з матеріалами доби бронзи 2 тис. до н. е. та скіфського часу 7-3 ст. до н. е., у мікрорайоні Озерна — багатошарове поселення з матеріалами ранньої залізної доби I тис. до н. е., у мікрорайоні Дубове — поселення скіфського часу 7-3 ст. до н. е., у мікрорайонах Гречани та Озерна — поселення черняхівської культури 3-4 ст. тощо. До наших днів збереглися кургани, які датуються археологами 7-3 ст. до н. е. (скіфський час) — один у мікрорайоні Виставка та два на південний схід від мікрорайону Ракове.

Місто Хмельницький має свою довгу історію і веде свій родовід від маленького поселення Плоскирів або Плоскирівці, час заснування якого невідомий. Перша достовірна згадка про Плоскирів (Плоскировець) міститься у привілеї, виданому великим князем Литовським та королем Польським Владиславом I Ягайлом в 1431 р. під час війни із іншим претендентом на великокнязівський престол — Свидригайлом Ольгердовичем. Відповідно до запису: 10 лютого 1431 року зробленому у Сопоті Владислав записав Янові Чанстуловському за 100 гривень право на володіння селами Голисін (нині село Олешин Хмельницького району) та Плоскирівці на річці Південний Буг у Летичівському повіті Подільської землі («... super villis Holissin et Ploskir o wcze super fluvio Boh iacentu in terra Podoliensi et districtum Latichoviensi sitas»).

Цю найдавнішу на сьогодні писемну згадку про Хмельницький введено в науковий обіг завдяки дослідженням істориків. Ще у 1990-х роках Микола Петров — професор Кам'янець-Подільського університету, посилаючись на історика XIX ст. Михайла Орловського, висловив міркування про існування Плоскирова у 30-х роках XV ст., але не назвав точної дати. У 2000-х роках Сергію Єсюніну, співробітнику Хмельницького обласного краєзнавчого музею, а нині Заслуженому працівнику культури, кандидату історичних наук вдалося

відшукати в одному із томів «Архива Юго-Западной России» відомості про існування Плоскирова у 1434—1464 роках з перепосиланням на документи так званої Метрики Литовської. Сергій Миколайович звернувся до знайомого київського історика Віталія Михайловського, що тоді працював над дисертацією у польських архівах саме з документами Метрики Литовської, із проханням зробити копії документів XV ст., в яких згадується Плоскирів. Отримавши на руки копії, дослідники домовились одночасно ввести знайдені документи в науковий обіг, що було зроблено у 2004 році. Сергій Єсюнін опублікував їх у своїй книзі «Місто Хмельницький: історія, події, факти», а Віталій Михайловський в «Українському археографічному щорічнику» (випуск 8/9). Саме з того часу поширилась інформація про нову дату найдавнішої згадки про місто — 1431 рік.

У 2006 році було проведено наукову конференцію «Місто Хмельницький в контексті історії України», де Сергій Єсюнін зробив основну доповідь. На конференції виступали також В. Михайловський, відомий львівський історик М. Крикун, одеська дослідниця О. Білецька — всі вони, як фахівці пізньосередньовічної історії, підтвердили вірність проведеного дослідження. Після завершення роботи конференції була прийнята резолюція із рекомендацією міській владі затвердити нову дату першої згадки про місто. Під час роботи конференції за проведену дослідницьку роботу Сергію Миколайовичу Єсюніну вручили Почесну відзнаку міського голови, а В. Михайловському — Почесну грамоту. Саме після цієї конференції міська влада затвердила дату 1431 рік як першу згадку про Хмельницький, а місто замість свого 513-річчя відсвяткувало 575 річницю від першої писемної згадки. До цього згадка датувалась 1493 роком. У резолюції першої конференції було записано, що надалі вони будуть проводитися один раз на п'ять років.

2.1. У складі Королівства Ягеллонів, Речі Посполитої та Османської імперії

У роки правління (1434—1444 рр.) Владислава III Варненчика нова згадка — підтверджується право на володіння поселенням, яке вже названо як Ploskirów — Пłosкирів. 26 березня 1547 р. польський король Сигізмунд II Август пожиттєво віддав Пłosкирів у володіння кам'янецькому старості Мацею Влодеку. Він приділяв велику увагу укріпленню наявних та побудові нових фортифікацій у підвладних йому територіях. Пłosкирів був визначений ним як важливий стратегічний пункт. Вдале географічне розташування Пłosкирова мало особливе значення для його подальшого розвитку та зведенню у ньому замкових укріплень, які в ті часи виступали першоосновою для виживання населення під час нападів татар.

Наявність замку сприяло перетворенню Пłosкирова у 60-80-х рр. XVI ст. на міське поселення. У 1566-му році стараннями Мацея Влодека Пłosкирову було надане магдебурзьке право.

За часів Визвольної війни українського народу у 1648–1654 роках під проводом Богдана Хмельницького Пłosкирів та його околиці багато разів опинялись у центрі протидії козацьких та польських військ. Містечко неодноразово переходило з рук у руки сторін-супротивників, при цьому зазнавши великих руйнувань як від польських військ, так і від козацьких та повстанських загонів, через що місто було повністю спустошено.

1672-го році Пłosкирів, як і все Поділля, було під владою Османської імперії. Пłosкирів став осередком окремої нахії, що підпорядковувалася Меджибізькому санджаку Кам'янецького єялету.

У 1699-му турки залишають Поділля. Пłosкирів вкотре переходить до Польщі, і повертається у володіння Замоїських. Пłosкирівське староство виявилось повністю спустошеним, у зв'язку з чим Замоїські переселяють сюди селян із польської Мазовії й мазурського Поозер'я. Так у Пłosкирові та

навколишніх селах (Гречана, Заріччя, Шаровечка) з'явилися «мазури», нащадки яких склали основу католицького населення згаданих пунктів.

Згідно з переписом у 1789-му році у Пłosкирові було 184 дворів єврейських, 96 міщан тяглових та 126 бобилів і піших, прибуток з міста сягав 24138 злотих. До староства належали села: Гречани, Шаровечка, Мацьківці, Заріччя, Олешин, Іванківці та Лезнів. Місто та староство перебували у володінні Замойських. Населення Пłosкирова не перевищувало 2,5 тисяч осіб, у ньому був шпиталь для убогих, калік та безпритульних, діяли (на середину 1780-х років) ткацький цех, об'єднані цехи бондарів і ковалів, кушнірів і кравців, а також шевців.

2.2.Пłosкирівський замок

Втрачена фортифікаційна споруда у містечку Пłosкирів (тепер Хмельницький). Точний час будівництва невідомий. Знаходився на острові, який утворювали річки Пłosка та Бог. У XVI — XVII столітті був дерев'яним. Його розбудові у XVI сприяв дідич Пłosкирова Мацей Влодек. Мурований замок у Пłosкирові будували за проектом відомого італійського архітектора XVI століття Бернардо Морандо (бл.1540-1600). У кожного зодчого того часу був свій «фірмовий» стиль, який об'єднував всі його роботи. Був такий стиль й у Морандо. Отже, розглядаючи фортифікації, наприклад польського Замостя, які збереглися до наших днів, можна уявити й пłosкирівські. Звичайно, наші були не такими масштабними, але те, що це була «фірмова» морандівська бастионна фортеця — сумнівів не має. Підтвердження тому вдалося знайти на відомій карті середини XVII століття Гійома Левассера де Боплана (1595—1685). На ній Боплан позначив Пłosкирів як «Urbs munita» — місто з укріпленнями.

Картограф, який вважався ще й відомим інженером та фортифікатором, наніс на карту чітке зображення озера з островом на місці впадіння Пłosкої до Бугу, міст, що вів на острів, а також доволі докладно (як для карти такого масштабу) позначив п'ятикутні бастионні міські фортифікації. Будувати пłosкирівські фортифікації розпочали у 1589 році й завершили ймовірно лише на початку XVII

століття. Тому, наприклад посол австрійського імператора Еріх Лясота, який проїжджав у 1594 році через Плоскирів, не згадує про них у своєму коротенькому описі міста. А от фризський мандрівник Ульріх фон Вердум на початку 70-х років XVII століття вже пише про те, що у Плоскирові серед озера був «чотирикутний острів, на якому, оточений валами й частоколами, стояв місцевий замок». На жаль, плоскирівські фортифікації та замок, які збудував Морандо, не збереглися. Після декількох руйнацій під час воєн від них вже до початку XIX ст. не залишилося й сліду. На карті міста 1800 року замку ми не бачимо взагалі, а від колишніх бастіонів позначені лише залишки валів. Та ще назва історичної частини міста — Завалля, нагадує про існування у минулому міських фортифікацій. Мурований замок знаходився орієнтовно у квадраті вул. Вайсера — р. Південний Буг, вул. Кам'янецька — продовольчий ринок. Цей замок був оточений каналом з водою та зовнішнім виглядом міг нагадувати замок в польському м. Замость.

2.3. У складі Російської імперії

5 липня 1795 була створена Подільська губернія у складі Російської імперії і один з її повітів став називатися Проскурівським із центром у місті Проскурові. Саме в цьому імператорському указі про створення губернії вперше вказується назва Проскурів. До речі, спеціального указу про перейменування Плоскирова в Проскурів так і не знайдено.

1806 року у Проскурові нараховується 487 будинків, із яких всього один кам'яний, крамниць — 68 дерев'яних та 7 кам'яних, млинів — 2, греко-російська церква, католицька каплиця та дві єврейські школи. Торги проходили щотижня, по п'ятницях та неділях, кількість ярмарків збільшилася до 14 на рік. Населення міста — 2022 мешканців.

У 1870 році введено в дію залізничну лінію Жмеринка—Проскурів—Волочиськ. На східній околиці міста побудовано залізничну станцію та вокзал.

Прокладання залізниці сприяло активному розвитку міста. На межі XIX—XX ст. починають функціонувати великі промислові підприємства (тютюнова фабрика, цукровий, чавуноливарний, цегельний, пивоварний заводи),

споруджуються житлові будинки, крамниці, торгові лавки, прокладається бруківка, відкриваються нові навчальні заклади (реальне училище та жіноча гімназія, комерційне училище), театр (1892 р.), бібліотека (1901 р.), прокладається телефонна мережа (1909 р.), з'являється електрика (1911 р.). Населення міста зростає майже у 5 разів і у 1909 р. становило 36 тисяч мешканців. Саме в цей період визначається основний напрямок в економічному розвитку міста — на початку ХХ ст. Проскурів стає найбільшим торговим центром Подільської губернії з річним торговим оборотом 5,5 млн рублів. Лише із залізничної станції міста щорічно відправлялося 3,1 млн пудів вантажів, а прибувало 6,9 млн пудів. Торговельні та кредитні установи міста обслуговували великий регіон. Найбільш важливу роль Проскурів відігравав в експортній торгівлі зерном.

Другий чинник, який сприяв бурхливому розвитку міста — розташування в Проскурові військових частин та створення великої військової залоги, що було обумовлено вигідним стратегічним розташуванням міста поблизу державного кордону. З 1875 р. в Проскурові розквартирувався 46-й піхотний Дніпровський полк, з 1889 р. — 35-й драгунський (уланський) Белгородський полк, з 1894 р. — 12-а гарматна бригада та 19-а кінно-гарматна бригада. На початку ХХ ст. Проскурів став місцем перебування штабів 12-ї кавалерійської та 12-ї піхотної дивізій, до складу яких входили вищезгадані полки. Для дислокування військових підрозділів у Проскурові були побудовані два військових містечка.

З початком Першої світової війни (серпень 1914 р.) Проскурів став прифронтовим містом. В цей час тут побувало чимало відомих воєначальників Російської армії, серед яких командував 8-ї армії Південно-Західного фронту, генерал Олексій Брусілов.

З перебуванням у місті величезної кількості військових виникла маса фінансових і соціальних проблем. Для стабілізації фінансової ситуації тодішній голова міста, вдався до запровадження власних грошових знаків. З одного боку купюри був підпис директора Проскурівського міського банку, з іншого — Миколи Сікори. На всіх грошових знаках був особистий підпис

міського голови й напис «Проскурівський міський банк обов'язково вимінює бони на державні гроші без обмежування сум». Ці грошові знаки перебували в обігу протягом 1918—1920 рр. і сприяли зменшенню тягара знецінення державних грошей, який лягав на мешканців міста в досить складний період.

2.4.Проскурів у визвольних змаганнях українців, прихід радянської влади

У період боротьби українського народу за розбудову незалежної держави у 1917—1921 роках Проскурів відігравав роль важливого опорного пункту Української Народної Республіки (УНР), а в 1919—1920 рр. перебував в центрі вищезгаданих подій. У місті тричі перебував Уряд УНР та Директорія (березень, листопад 1919 р., червень 1920 р.). Неодноразово у ці роки в Проскурові бували голова Центральної Ради Михайло Грушевський, голова Директорії, Головний Отаман Симон Петлюра, командуючий Українськими Січовими Стрільцями Євген Коновалець, відомі урядовці та політики УНР Сергій Остапенко, Борис Мартос, Ісаак Мазепа та інші. В 1919 р., як вояк армії УНР, в місті деякий час перебував майбутній письменник та поет Володимир Сосюра, про що він згадує в романі «Третя рота».

У лютому 1919 р. в місті відбувся Проскурівський погром, відомий як хіба не найбільший єврейський погром часів Україно-радянської війни.

У перші роки радянської влади (у 1923 р.) Проскурів стає окружним центром. У місті розташувалися штаб та супутні підрозділи 1-го кінного корпусу Червоного козацтва, у який входили 1-а Запорізька дивізія Червоного козацтва (Проскурів) та 2-га Чернігівська дивізія Червоного козацтва (Старокостянтинів). Корпусом командували В.Примаков, О.Городовиков, М.Дьомичев та ін.

У вересні 1938 року в місті працювала знімальна група під керівництвом класика українського кіно Олександра Довженка, яка знімала тут епізоди кінострічки «Щорс»

2.5. Проскурів під час Другої Світової війни

8 липня 1941 року місто окупували німецькі війська. 1 вересня 1941 року Проскурів став адміністративним центром однойменної округи у складі генеральної округи Волинь-Поділля. Разом з тим, протягом окупації в місті активно діяв рух Опору. 14 грудня 1941 року в місті було створено Проскурівське гетто. До нього входили єврейські райони міста, що були обгороджені колючим дротом: від Південного Бугу по вулиці Кам'янецькій до вулиці Подільської і по ній до вулиці Проскурівського підпілля і до Південного Бугу. На сьогодні це — центральна частина міста.

Також на північний схід від Проскурова було створено Лезнівське гетто, на той час Лезневе було окремим селом (із 1963 року це один із мікрорайонів міста). Цивільне населення міста, яке перебувало у гетто, переважно примушували працювати на будівництві та на ремонтних роботах шосейної дороги шосе Проскурів — Вінниця. Розташовувалось воно в колишніх колгоспних конюшнях на східній околиці села. За 500—600 метрів від нього, з 1942 року нацисти проводили масові розстріли євреїв не лише Лезнівського, а й Проскурівського гетто. Нині на місці загибелі майже 9 тисяч людей встановлений пам'ятний знак.

На початку жовтня були страчені мешканці Проскурівського гетто. 30 листопада 1942 р. були розстріляні також в'язні робочих єврейських таборів та спеціалісти, що там утримувалися.

Поряд з місцевими євреями розстрілу в м. Проскурові зазнало єврейське населення навколишніх сіл: Миколаєва (розстріляно 800 осіб), смт Чорного Острова (розстріляно 1172 особи), с. Фельштина та інших населених пунктів.

Всього у місті від рук окупантів загинуло 9500 євреїв, або 58 відсотків від загальної кількості єврейського населення, що проживало у місті.

У січні 1942 року в Проскурові був створений концтабір Шталаг 355, що діяв до листопада 1943 року. Виявлення місць масового знищення радянських

громадян та військовополонених розпочалося зразу ж після визволення міста. Діяла Надзвичайна державна комісія по розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників. Члени комісії провели опитування значної кількості очевидців, свідків подій і виявили такі місця знищення населення міста та військовополонених.

Місця масових страт населення міста:

- на території військового містечка Ракове, яке знаходиться на відстані п'яти кілометрів від міста.

- на звалищах за міським кладовищем (південно-західна частина міста).

- на відстані два кілометра східніше м. Проскурова, у балці, яка знаходиться між Вінницьким та Старокостянтинівським шосе (за міським автовокзалом і дендропарком).

- у видолинку за с. Лезневем (сім кілометрів східніше Проскурова по Вінницькому шосе).

За два кілометри на схід від Проскурова по Вінницькому шосе існував концтабір для цивільного населення, яке окупаційна влада відправляла на роботи до Німеччини.

Членами Надзвичайної комісії на основі складених актів встановлено, що за роки війни окупаційна влада на території міста знищила в концтаборі 65 тис. військовополонених, стратила 81 тисячу цивільного населення.[10]

25 березня 1944 року війська 1-го Українського фронту під командуванням Маршала СРСР Георгія Жукова зайняли місто. Очевидцем цього став англійський письменник Джеймс Олдрідж, який тоді був закордонним військовим кореспондентом. У своєму репортажі він передав враження від боїв за місто.

2.6.Хмельницький — обласний центр

15 березня 1941 місто стало центром Кам'янець-Подільської області; 16 січня 1954 — перейменоване на Хмельницький на честь Богдана Хмельницького, центр Хмельницької області.

Значно збільшується площа міста, особливо після приєднання приміських сіл Заріччя та Гречани. Виникає кілька заводів всесоюзного значення — трансформаторних підстанцій, «Трактородеталь», радіотехнічний, термопластавтоматів, «Катіон», стають до ладу підприємства індустріально-будівельної, харчової та легкої промисловості. Зокрема, завод трансформаторних підстанцій стає провідним у СРСР із виробництва трансформаторів для залізничного транспорту, завод «Катіон» — одним із найбільших в країні виробником конденсаторів, ДП «Новатор» — єдиним в СРСР виробником авіаційної спецтехніки військового призначення. Виникнення подібних підприємств перетворило місто Хмельницький на великий промисловий центр України. Значно зросло населення, засновано перший виш — технологічний інститут (нині Хмельницький національний університет), прокладено перші тролейбусні лінії, розбудовано нові мікрорайони. До того ж місто стає важливим військово-стратегічним центром не лише регіону, а всієї країни.

У період Холодної Війни у 1956 р. до обласного центру на постійне місце дислокації прибуває 17-та гвардійська мотострілецька дивізія, а у 1961-64 рр. — підрозділи 19-ї дивізії з 43-ї ракетної армії радянських військ РВСР. Саме з цього часу поблизу Хмельницького та на території області розгортаються бойові позиції Міжконтинентальних балістичних ракет. Значною подією, що доповнює військову сторінку історії міста, стало заснування у 1970 р. Хмельницького вищого артилерійського командного училища, на базі якого в 1990-х рр. створена єдина в державі Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Після закінчення Холодної війни за Програмою Нанна — Лугара було ліквідовано всі ядерні ракети на території країни в тому числі в Хмельницькій області.

2.7. Хмельницький у незалежній Україні

У 1991 р. хмельничани підтримали проголошення незалежної України. Перейшовши на принципово інші умови господарювання, в місті зуміли зберегти

поступальний розвиток міста, переорієнтувались на нову економічну модель. Хмельницький став на той час одним з найбільших у східній Європі торговельних центрів — нині тут діє цілий ринковий комплекс, який займає площу понад 18 га і включає 24 самостійних речових ринків.

Розділ 3. Сучасний Хмельницький

3.1. Хмельницький – комфортне місто

Хмельницький притягує неймовірною атмосферою творчості, можливостями відпочинку, гарного дозвілля та гостинністю його мешканців. Місто є одним із найохайніших та найзеленіших обласних центрів України, що розкинувся по обидва боки річки Південний Буг. Хмельницький динамічно розвивається і є сучасною візитівкою краю. Швидкими темпами у місті розбудовуються нові житлові масиви та будуються сучасні об'єкти інфраструктури, з'являються нові шкільні та дошкільні навчальні заклади, спортивні та дитячі майданчики. Місто прагне максимальної енергонезалежності, саме тому у Хмельницькому діють програми термомодернізації та утеплення житлових будинків, встановлюють індивідуальні теплові пункти, на дахах розміщують сонячні батареї тощо.

3.2. Хмельницький – місто-підприємець

Хмельницький – економічний та культурний центр Хмельницької області, має відмінне місце розташування, розташоване на стику важливих транспортних шляхів із Західної Європи до Середньої Азії та від країн Балтії до Чорного моря та Туреччини. Хмельницький відомий на всю Україну та поза її межами як місто торгівлі, яке використало свою історію торговельного центру, щоб стати головним місцем розташування виробництва споживчих товарів та гуртової і роздрібної торгівлі. Саме тут розміщений один з найбільших оптово-роздрібних ринків країни. Промисловий комплекс міста представлений підприємствами, які виготовляють широкий спектр продукції. Рушієм розвитку у Хмельницькому є малі та середні підприємства, що працюють у сфері торгівлі та послуг, виробництва одягу та текстилю, харчової промисловості, будівництва, промисловості та логістики, ІТ-секторі. Хмельницька міська рада нещодавно схвалила створення Хмельницького індустріального парку, який забезпечить нові можливості для промислового розвитку, посилення співпраці між компаніями, інвесторами, місцевими органами влади, інститутами економічного розвитку та іншими зацікавленими сторонами. Індустріальний парк

"Хмельницький" має стати сучасним розвиненим комплексом для залучення вітчизняних та іноземних інвесторів у пріоритетні галузі міста.

3.3.Хмельницький – культурне місто

Культурне життя Хмельницького насичене яскравими мистецькими подіями: конкурсами, фестивалями, виставками, виставами, концертами як у залах, так і просто неба. При міських закладах культури діють різні танцювальні та музичні колективи.

У місті щорічно проходить більше кілька десятків потужних фестивалів. Зокрема музичні фестивалі "Rock&Buh", "ПоділляДжазФест", молодіжний фестиваль "Green Fest", фестиваль моновистав "Відлуння" та багато інших. У 2018 році вперше фестиваль "Республіка" проведуть у Хмельницькому. Усі ці мистецькі заходи приваблюють туристів та сприяють позитивному іміджу міста. В останні вихідні вересня у Хмельницькому відзначається День міста.

3.4.Хмельницький – європейське місто

Хмельницький впевнено взяв курс на євроінтеграцію. У місто постійно приїждять іноземні делегації та потенційні інвестори. Мешканці міста та працівники міської ради беруть участь у різних програмах, конференціях та форумах, які організовують країни ЄС. За активну діяльність у напрямку євроінтеграції, зміцнення міжнародних зв'язків та поширення європейських цінностей Хмельницькому присвоєно почесну нагороду Ради Європи "Європейський диплом". У 2015 році міська рада приєдналася до Європейської ініціативи "Угода мерів". У 2017 році Парламентська Асамблея Ради Європи оцінила зусилля Хмельницького щодо роботи в напрямку євроінтеграції, розвитку економіки, енергоменеджменту та міжнародного співробітництва і присудила місту Прапор Честі (FLAGS OF HONOUR) Це третя за значимістю нагорода Ради Європи.

Розділ 4. Відомі люди Хмельницького

4.1. Видатні уродженці міста

Андропов Володимир Павлович — народний артист Росії, диригент, художній керівник опери Великого театру в Москві;

Антоновський Андрій Валерійович — український поет, перекладач, художник;

Беляєва Тетяна Іванівна — український архітектор, лауреат Державної премії СРСР (1980);

Борима Трохим Васильович — професор, доктор медичних наук, акушер-гінеколог;

Вайсер Володимир Зельманович — Герой Радянського Союзу, танкіст, загинув під час відвоювання України у німецько-фашистських загарбників;

Валевська Наталя Олександрівна — українська співачка;

Величко Володимир Володимирович (1971—2014) — солдат Збройних сил України, борець Добровольчого корпусу «Правого Сектору».

Верейський Георгій Семенович — народний художник РРФСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР, майстер міського пейзажу і портретного живопису;

Вигодовський Павло Хомич (справжнє прізвище Дунцов) — єдиний декабрист, який мав селянське походження;

Волков Михайло Давидович (справжнє прізвище — Вільф) — радянський і російський актор театру і кіно. Заслужений артист РРФСР (1978);

Герчунов Альберто — класик аргентинської літератури;

Гірник Павло Миколайович — український поет;

Грига Анатолій — доктор технічних наук, професор, інженер-механік, визнаний фахівець у галузі лопасних машин;

Дейген Михайло Федорович — фізик-теоретик, член-кореспондент Академії наук УРСР;

Дюран Аріель (Хая Кауфман) — американська письменниця, авторка (разом з чоловіком Уїллом Дюраном) всесвітньо відомої 11-томної «Історії цивілізації»;

Ейдельман Самуїл Давидович — український математик;

Жулкевський Іван Станіславович — актор, народний артист України;

Звичайна Олена (1902—1985) — українська письменниця.

Зеньківський Василь Васильович — філософ, психолог та церковний діяч, міністр сповідань Української Держави у 1918 р.;

Зіневич Анатолій Володимирович — генерал-лейтенант, перший заступник міністра оборони Нагірно-Карабаської Республіки та заступник міністра оборони Вірменії;

Іванов Андрій Петрович — редактор газети «Український голос», Проскурівський окружний провідник ОУН;

Кашпіровський Анатолій Михайлович — кандидат медичних наук, психотерапевт та гіпнотизер, що прославився телесеансами гіпнозу, які транслювались на Центральному телебаченні СРСР;

Курков Георгій Володимирович (1954 р.н.) — український піаніст, органіст, диригент. Заслужений діяч мистецтв України.

Нікітюк Леся Іванівна — шоуумен, гумористка, ведуча програм — «Орел і решка», «Навколо М» і «Хто зверху?».

Місевич Костянтин Федорович — бандурист, засновник кобзарської школи ХХ ст., діяч української революції 1917-20 рр. та руху опору в складі УПА;

Мичковський Вадим Ростиславович — шоумен, гуморист, відомий як «Дядя Жора»;

Молотай Анатолій Михайлович — народний артист України, художній керівник, головний диригент Президентського оркестру України;

Нагорний Сергій Вікторович — спортсмен-веслувальник, Заслужений майстер спорту СРСР, Олімпійський чемпіон 1976 р.;

Павловський Михайло Антонович — доктор технічних наук, доктор економічних наук, академік, заслужений діяч науки і техніки України, народний депутат України;

Педан Олександр Сергійович — шоумен та гуморист;

Підмурняк Олексій Олексійович — лікар-уролог, науковець, доктор медичних наук, Заслужений лікар України.

Пономарьов Олександр Валерійович — народний артист України;

Приходнюк Олег Михайлович (1941 —2004) — український археолог, доктор історичних наук, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;

Руцькой Олександр Володимирович — віце-президент Росії, Депутат РСФСР, льотчик, генерал-майор, Герой Радянського Союзу, учасник війни в Афганістані;

Серафим (Костянтин Свежевський) — православний церковний діяч Південної Америки, архієпископ Каракаський та Венесуельський, а також Бразильський;

Сима Мирон — художник;

Смолінський Леонід Денисович (1964—2014) — боєць Добровольчого корпусу «Правого Сектору», учасник російсько-української війни.

Столярчук Андрій Васильович — спортивний коментатор, заслужений журналіст України

Ткачук Галина Сергіївна (27 серпня 1985, м. Хмельницький) — українська поетеса, прозаїк. Магістр літературознавства.

Федоров Святослав Миколайович — лікар-офтальмолог, академік, засновник науково-технічного комплексу «Мікрохірургія ока»;

Щерба Григорій Никифорович — мінералог, академік, доктор геологічних наук,

Шершун Богдан Миколайович, гравець збірної України з футболу та ФК «Дніпро», володар Кубка УЄФА

Хіблін Ігор Миколайович — радянський футболіст, захисник.

Юхимович Антон Леонідович — український телеведучий, шоумен, журналіст.

4.2.Музичні колективи, створені у Хмельницькому

Under the Tank — український рок-гурт з міста Хмельницького.

Марсель гурт — Гурт Марсель був створений у 2005 році в Хмельницькому і складається виключно з хмельничан.

Мотор'ролла — український рок-гурт з міста Хмельницького. Створений у 1994 році. У 1995 та 1997 роках гурт ставав лауреатом фестивалю «Червона Рута»

Die as she say — український пост-хардкор гурт з міста Хмельницького. Створений у 2012 році.

Бездня (гурт) — український альтернативний рок-гурт з Хмельницького.

STANZA — рок-гурт з Хмельницького, який грає у стилі modern rock, nu melodic hard.

Теорія Гвалту — український музичний гурт, який грає у жанрах стріт-панк, ска та фолк-панк.

Чумацький Шлях (CH.SH) — український рок гурт, який грає у жанрі Folk Alternative Metal.

4.3.Особи, чиє життя пов'язане з містом

Орловський Михайло Якимович — священик, краєзнавець, історик Поділля. Автор першого історичного нариса про місто.

У Проскурові в 1890—1894 роках на військовій службі перебував письменник Олександр Іванович Купрін.

У 1944 році під час визволення міста та області загинув Лев Шестаков — Герой Радянського союзу, льотчик. Похований у Хмельницькому.

У місті після війни жила та закінчила школу № 6 співачка Олена Камбурова.

У місті проходив службу Джохар Дудаєв — чеченський військовий, державний та політичний діяч, лідер чеченського визвольного руху у 1990-х

роках, перший президент Чеченської Республіки Ічкерія. У минулому Джохар був генерал-майором авіації Радянської армії.

Висновок

Історія Хмельницького сягає в прадавні часи, налічуючи понад 500 років. Вона починається з маленького села Плоскирів. Виникло мальовниче село десь наприкінці XIV століття на березі річки Плоскої. Там, де вона вливає свої води до Південного Бугу. Вперше поселення згадується у реєстрі Подільського воєводства 1493 року. Тут вказано, що Плоскирів тоді налічував 7 будинків. Мешканці села займалися переважно сільським господарством.

В останній чверті XVI століття Плоскирів починає рости і виділяється з-поміж інших тутешніх сіл, одержує статус міста з привілеями організовувати щорічно дві ярмарки. На дві частини було поділено село великим озером. На його острові було збудовано дерев'яний замок, який був оточений валами і частоколами. Сполучення острова з берегом здійснювалося через довгий міст. В середині XVII ст. Плоскирів зазнавав спустошливих нападів татар і врешті був зруйнований. Збереглися лише кілька будинків, замок та церква.

У 1717 році було примусово реорганізовано всі православні церкви в уніатські. Ремесла набували розвитку, що зумовлювало появу різних цехів: кравецького, ткацького, ковальського та ін. Мешканці міста сплачували численні податки. Їм було надано право обирати війта і писаря.

1795 року місто одержало назву Проскурів.

У 1822 р. місто знищила пожежа. Вже через два роки було затверджено новий план міста, та мешканці старого міста почали відбудовувати свої будинки на старих фундаментах. Загалом XIX-XX століття ввійшли в історію міста як час активної розбудови. Виникали нові великі підприємства та фабрики, споруджувалися зернові та соляні сховища, оскільки місто стало центром торгівлі зерном та сіллю. Споруджуються військові казарми та полігони, розвивається залізниця. Це був час, сприятливий і для розвитку культури та освіти. В 1892 році в місті відкрився театр, який у 1925 році став музично-драматичним. Працює двокласне народне училище. В 20-х роках XX ст. у Проскурові будуються нові заводи, наприклад, цукровий, цегельний. З'являються кондитерська, макаронна, деревообробна та птахофабрики.

Після Другої світової війни, в січні 1954 року Проскурів було перейменовано у Хмельницький, на честь гетьмана Богдана Хмельницького.

Розташований на перехресті важливих торговельних шляхів, Хмельницький швидко став центром міжнародної торгівлі. В наш час місто також не втратило статусу торговельного центру. Тут розташований один з найбільших ринків гуртово-роздрібної торгівлі України.

В Хмельницькому народилися український співак Олександр Пономарьов, співачка Наталя Валевська, поет Павло Гірник. Військову службу тут проходив Олександр Купрін.

Сьогодні Хмельницький є цікавим та доступним для іноземців. Сюди легко дістатися з Москви, Мінська, Праги, Варшави, Будапешта та інших закордонних міст.

Список використаних джерел

- 1.Дяченко П. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР. — К. : Стікс, 2010. — С. 115—128.
- 2.Єсюнін С. М. Хмельницький // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2013. — Т. 10 : Т — Я. — С. 387. — ISBN 978-966-00-1359-9.
- 3.Єсюнін С. М. Нові сторінки історії міста Хмельницького // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський, 2004. — С. 431—436.
- 4.Єсюнін С. Вулиці Хмельницького. — Тернопіль, 2005. — 122 с. — («Вулиці міст України»).
- 5.Єсюнін С. Місто Хмельницький: історія, події, факти. — Хмельницький, 2008. — 124 с.
- 6.Єсюнін С. Прогулянка Проскуровим. — Хмельницький, 2008. — 180 с.
- Петров М. Сенсація. Хмельницькому більше ніж 500 років // Подільські вісті. — 1993. — 20 серп.
- 7.Петров М. Б., Яков'юк О. П. Плоскирів — старовинне містечко Поділля XV—XVIII ст. // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський, 2004. — С. 419—430.
- 8.Про перейменування міста Проскурова в місто Хмельницький, Кам'янець-Подільської області в Хмельницьку область: Указ Президії Верховної Ради Української РСР // Прапор Жовтня. — 1954. — 18 січ. — С. 1.
- 9.Другий з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців 25 грудня 1996 року: Матеріали та документи. - К., 1997; Довідник: Недержавні громадські організації міста Кам'янця-Подільського.- Кам'янець-Подільський, 1998; 10.Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ - ХХ ст. - Кам'янець-Подільський 1993. - С. 106 -108;
- 11.Баженов Л.В. З краєзнавчого життя на Поділлі /1992 - 1993 рр. //Історія України: маловідомі імена, події, факти.- К., 1996. - С. 83 - 91;

12. Баженов Л.В. 12.Перші п'ять років Центру дослідження історії Поділля //Матеріали Х-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції.- Кам'янець-Подільський, 2000.- С. 22-25;

13.Прокопчук В.С. // Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність.- К., 1995. - С. 148 - 150;

14.Балема Р. Пам'ять - найвищий обеліск //Подольские вісті /м. Хмельницький/. -1997. - 10 квітня;

15.Логвіна В.Л. До питання про створення історії міст і сіл Кам'яниччини //Кам'яниччина в контексті історії Поділля. - Т. 2. - Кам'янець-Подільський, 1998. - С. 61-63;

16.Стасюк І.А. //Напишемо історію сіл Хмельниччини.- Хмельницький, 1994.